

čno. Na isti način su struktuirani i prijevodi.

U ranijoj praksi primjerci Kurana ili prijevodi kataloški su obrađivani tek djelimično, tako da čitateljstvo nije moglo imati značajniju predstavu o pojedinim primjercima prijepisa Mushafa nastalim u Bosni i Hercegovini ili nekim drugim područjima. Ovaj katalog prvi je tematski u cijelosti posvećen toj vrsti rukopisa koji se čuvaju u Gazi Husrev-begovoj biblioteci. Na taj način ne samo da iz anonimnosti izlazi veliki broj prijepisa, prepisivača, nego su ti primjerci bliži znanstvenicima čiju pažnju će bez sumnje privući. On odslikava različita kulturna strujanja na tlu Bosne i Hercegovine kao i moguće pravce pojedinih znanstvenih te utjecaja na polju umjetnosti. Osim toga, oni potvrđuju visok stepen razvitka kaligrafije i iluminacija rukopisa kao specifične vrste umjetnosti koja se na našim prostorima razvijala od sredine XV stoljeća. Ovaj katalog potvrđuje da se Bosna veoma brzo uključila i u potpunosti uklopila u nove kulturne tokove koji su je zahvatili od sredine XV stoljeća.

Katalog ukazuje na brojne povijesne i druge zanimljivosti od kojih ćemo neke ukratko naznačiti. Tri prijepisa Mushafa potječu iz XV a četiri iz XVI stoljeća. Vjerovatno je da su prvi prijepisi nastajali van Bosne i da su pisani rukom stranaca, no već u XVI stoljeću odnos je u potpunosti drugačiji te se ljudi našeg podneblja pojavljuju kao akteri takvih poduhvata. Premda nerijetko prepisivači ne ostave ni mjesto nastanka prijepisa još rijede svoje ime, potvrđuju da su naši ljudi veoma rano ušli u te tokove potvrđuje činjenica da je jedan prijepis mushafa nastao krajem XVI stoljeća djelo Muhameda sina Husajnova iz Blagaja ili pak prijepis što ga je početkom XVI stoljeća načinio hadži Redžep-dede, koji se potpisao samo kao Bosnevi.

Nikakvo iznenađenje ne predstavlja činjenica da se među prepisivačima nalaze ljudi različitih zanimanja i da ih je najlogičnije tražiti u redovima imama, softi ili pak ljudi kojima je kaligrafija postala profesionalno zanimanje. No kada se među prepisivačima nađe žena onda to bez sumnje predstavlja zanimljivost. Jedan takav prijepis nastao je sredinom XVIII stoljeća. To pak ne znači da je on i jedini koji je djelo žene. Do kog stepena je kaligrafija bila razvijena

govori podatak da su pojedinci znali prepisati i do 285 mushafa u svome životu. Naš kaligraf Ibrahim Šehović na prijelazu iz XVIII u XIX stoljeće prepisao je 66 mushafa.

Pemda je broj prijevoda znatno manji, katalogom je obruhvaćeno njih 8, i to 7 na turski jezik a jedan na perzijski. Nedostatak imena prevodioca pa i prepisivača ostavlja dilemu o mjestu nastanka prijevoda i prijepisa. No činjenica da najstariji prijevod, odnosno prijepis prijevoda na turski jezik datira iz 1574. godine, govori da je taj prijevod nastao ranije. To ukazuje da je mogao veoma rano dospjeti na područje Bosne. Perzijski prijevod potječe s početka XVIII stoljeća.

Naprijed istaknute činjenice još jednom pokazuju opravdanost opredjeljenja katalogizacije rukopisa kao načina da se javnosti ukaže na bogatstvo koje se čuva u Gazi Husrev-begovoj biblioteci. Pored toga što mnoštvom podataka može poslužiti kao značajan izvor za sagledavanje nekih pitanja naše prošlosti i kulture on je dobar smjerokaz i za mnoga druga pitanja koja se nameću šetnjom kroz njegov vrlo zanimljiv sadržaj.

Aladin HUSIĆ

ČEŽNJA, ŽAL I GORČINA

Miralem Resulović: *Samotna mahala, Sarajevo, 2006.*

U tuđini i u iščekivanju da *jutro rodi vedar dan*, nastajali su stihovi Miralema Resulovića koje je on uobličio i ponudio nam u svojoj trećoj po redu zbirci pjesama pod naslovom *Samotna mahala*. Na fonu prethodnih dviju zbirki, *Izbjeglička tuga* (2001.) i *Na kraju svijeta* (2004.), i ova nova zbirka pjesama (do)nosi osjećanja koje plijene iskrenošću i toplinom, nježnošću i tankoćutnošću. Iz njih provijava čežnja za rodnom grudom i tihi žal za mladošću, ali i gorčina egzistencijalističkog doživljaja svijeta. U

tuđini koja o vratu visi ko olovni ham, u hladnoj Kanadi, u koju je protjeran iz svoje Bosne, Resulović, kako vrijeme odmiče, sve teže i bolnije podnosi otrgnutost od zavičaja. On je, naprosto, zaljubljen u svoj rodni kraj, i to ne krije, već tu ljubav hiperbolizira: *U mom kršnom zavičaju/ miriše i kišno nebo/ i huk vode iz ibrika...* Svoj senzibilitet pjesnik utapa u prirodi i, u gotovo nadrealističkom maniru, stihuje: *Noć spava u nebeskim krošnjama ili: Niz kulu se mjesec vižlasto spusti.* U tim i takvim osjećanjima koja nadrastaju moguće, pjesnik, otkrivajući svoje duševno stanje, uveliko inspirira i samog čitaoca da se nađe na njegovom mjestu. Kao da želi potvrdu od njega da ono lično neminovno svoj puni smisao nalazi samo u općem. Izvan toga, izvan svog ambijenta i sredine, čovjek će se osjećati kao *riba na suhom*. S te strane, čovjek neminovno mora biti vezan za svoju grudu zemlje, svoje korijene i ono što je, ustvari, njegova priroda. Dakako, Resulović u Kanadi nije svoj na svome. On sanja svoje suncem obasjano Trebinje i u hladnom i sumornom Windsoru još više tuguje za idiličnim mirom. U tom intimnom košmaru, u raskoraku između tuđine i zavičaja, stvarnosti i ideala, Resulović stihove ispisuje i bunca i u njima lijek napaćenoj duši pronalazi u prošlim danima (pjesma *Žeđ mladeži moje*). Prožet nostalgijom, on se danima svoje mladosti vraća kao nečemu što je djevičanski čisto, što je neokaljeno, pretvarajući ih u mit. Zamišljen nad svijetom u kome se *kantarom tegoba mjeri* i krhkom ljudskom sudbinom (pjesma *Na Balkanu*), gdje: *Izgubljen obraz u koprivi čaminja/ ponos stenje u kandžama bola/ žedna duša pusti pijesak pije/smrtna pjena nevin život rola*, pjesnik istražuje i odnos ljubavi i smrti. Njemu ljubav predstavlja pokretačku snagu pomoću koja se može i treba uspostaviti ravnoteža za onim što je izgubljeno i narušeno (*Esma i Najla*). Smrt, opet, ne znači i kraj. Kod Resulovića se smrt javlja kao mjerilo vrednovanja, kao mjera stvari i pojava.

Konačno, iznad svega stoji želja za povratkom, želja da se *obnovi svoje gnijezdo*, da se *sevdije na svom sprudu*. Resulovićevi stihovi na to upućuju.

Selman SELHANOVIĆ

TRAGOM MUHADŽIRSKE DRAME

Safet Bandžović: *Iseljavanje Bošnjaka u Tursku*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo, 2006.

Istražujući i posvećujući naučni opus mi-gracijama muslimana slavenskog porijekla na Balkanu, uvaženi historičar dr. Safet Bandžović ponudio je našoj javnosti izuzetno vrijednu knjigu koja u svom naučnom pristupu daje cjelovitu sliku ne samo demografskih kretanja na ovim prostorima, nego, kroz prešutno dozvoljavanje masovnih protjerivanja muslimana, otkriva i tendencije pojedinih evropskih sila. Riječ je o knjizi *Iseljavanje Bošnjaka u Tursku*, čiji već naslov zorno govori o temi.

Bandžović u ovoj knjizi prati posljedice i uzroke koji su doveli do toga da se muslimani iz BiH, Sandžaka, Makedonije i sa Kosova iseljavaju u Tursku. Dakako, to iseljavanje nije bilo dobrovoljno. Ono je inicirano mnogim i raznim pritiscima koji nisu bili tek ekonomske prirode. Naime, padom i povlačenjem osmanske uprave, kršćanske zemlje smatrale su da borba protiv Osmanskog carstva podrazumijeva i nestanak muslimana te da su muslimani ostaci okupatora, a islam vanevropska religija. Te i takve predrasude, svjesne ili ne, doprinijele su da muslimani Balkana spas potraže u Turskoj. Posebno su bile katastrofalne odluke Berlinskog kongresa, 1878. godine, na kome je, odlukom o stvaranju nacionalnih država, praktički legalizirana izvršena radikalna etnička čišćenja muslimana. Po njihovom iseljavanju je organizirano doseljavanje pravoslavno stanovništvo, čime su se mijenjali i duh i kultura gradova i naselja. Fakti govore da je 1687. godine, nakon mletačkog osvajanja Herceg-Novog, iz ovog grada iselilo 2.200 stanovnika, a u gradu i okolini uništeno 45 džamija i preko 40 mesdžida. Drugi primjer ukazuje: Nikšić je bio najsilnija *muhamedanska* varoš na Balkanu, postojale su četiri džamije i u njemu je živjelo 410 muslimanskih i 40 kršćan-